

Dešimtoji istorinės sociolingvistikos konferencija

Veronika Girininkaitė

Vilniaus universiteto biblioteka
veronika.girininkaite@mb.vu.lt

2021 m. kovo 17–19 d. įvyko virtuali konferencija, organizuota tarptautinės istorinės sociolingvistikos bendrijos (angl. *Historical Sociolinguistics Network*, sutrumpintai *HiSoN*, oficialus bendrijos tinklapis <https://hison.sbg.ac.at>). Iš Erlangeno ir Niurnbergo Friedricho Aleksandro universiteto (Vokietija) koordinuotame renginyje aptartas stilistinis variantiškumas istoriniuose rašytiniuose tekstuose, ypatingą dėmesį skiriant konkretaus asmens stilistinės raiškos kaitai (angl. *intra-writer variation*). Ši anksčiau retokai nagrinėta tema itin svarbi siekiant užčiuopti kalbų kitimo istoriją ir to kitimo dėsnius. Dauguma pranešimų skirta laiškuose ir kituose neoficialiuose dokumentuose rastiems senųjų anglų, vokiečių, olandų kalbų pokyčiams, tačiau būta ir kitokių temų, pavyzdžiui, skirtų baskų kalbos, majų raštijos ar Babilone dantiraščiu rašytų laiškų, vietinių Pietų Amerikos kalbos atmainų tyrimams.

Istorinė sociolingvistika – palyginti jauna disciplina, užsimezgusi socialinės istorijos, kalbos istorijos, dialektologijos, tekstynų lingvistikos ir kitų artimų mokslų sankirtoje. Disciplinos pirmeivės Suzanne Romaine (2014) žodžiais, istorinės sociolingvistikos tyrimuose siekiama išsiaiškinti, kokios kalbinės atmainos, formos ir kaip vartosenos laiku bėgant plito tam tikroje kalbinėje bendruomenėje¹. Derinio „istorinė sociolingvistika“ antrasis dėmuo svaresnis, tad disciplina suvoktina kaip šiuolaikinės sociolingvistikos metodų visumos taikymas laiko atžvilgiu nutolusiems tekstams. Praeitais raštų kalbos neišvengiamą fragmentiškumą, nepilnumą padeda kompensuoti didelių duomenų kiekių telkimas tekstuose, todėl ir šioje *HiSoN* konferencijoje pristatytų tyrimų liūto dalį sudaro studijos, paremtos naujųjų technologijų naudojimu, įvairiopa tekstynų, dažniausiai kiekybine, analize.

Konferencijos pranešimai skaityti dviejose lygiagrečiai vykusiose sekcijose, todėl iš viso spėjo pasisakyti 60 pranešėjų (<https://sprachwissenschaft.fau.de/hison2021/index.php?page=programme>), jos klausėsi apie 150 žmonių (<http://blog.copadocs.de/>), kiekvienam pranešimui skirta po 20 min., po jo einančiai diskusijai – 10 min.

Daugiausia klausytojų sutraukė trys plenariniai pranešimai. Terttu Nevalainen (Helsinkio universitetas, Suomija), pasitelkdama intelektualų Thomas'o Browne'io (1605–1682) ir Ignatius'o Sancho (1729–1767) tekstus, kurių raštai ir laišškai buvo įtraukti į duomenų bazę *CEEC*², kalbėjo apie dėmesio vertą

¹ „<...> to provide an account of the forms and uses in which variation may manifest itself in a given community over time <...>“, cituojama iš Hernández-Campoy, Juan. M., Conde-Silvestre, J. Camilo (editors), 2014, *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Oxford: Wiley Blackwell.

² *CEEC – Corpora of Early English Correspondence*, prieiga internetu <https://varieng.helsinki.fi/CoRD/corpora/CEEC/> (žiūrėta 2021 04 11).

netipinių vartotojų (angl. *outliers*) kalbą: vykstant tam tikram kalbos pokyčiui, jie nepritampa prie daugumos vartosenos, tačiau kitokia jų vartoseną gali paveikti (arba nepaveikti) aplinkinius ir sėkmės atveju nulemti kalbos pokytį. Nevalainen žvelgė į formų *hath / has* ir *thou / you* vartojimą.

Antrajame plenariniame pranešime Juan’as Manuel’is Hernández-Campoy (Mursijos universitetas, Ispanija) priminė tris istorinės sociolingvistikos kartas. 1960–1970 m. daugiau domėtasi kalbinėmis bendruomenėmis, taikyti mechaniniai tyrimo įrankiai, maždaug nuo 1980 m., pradėjus daugiau dėmesio skirti tam tikros vartosenos bendruomenėms, priartėta prie etnografinių metodų. Nuo 2000 m., pasitelkus sociologinių konstrukto paradigmas, pereita prie asmens kalbos tyrimų. Atsigręžus į asmens, tikrojo kalbos vartotojo kalbą (juk naujovės kuria ne kalba, o kalbantysis), atrasta ir naujų tyrimo objektų: kalbos pokyčiai, vykstantys per žmogaus gyvenimą (angl. *change in lifespan*), stilistinės raiškos kaita ne tik bendraujant tarpusavyje (angl. *inter-speaker change*), bet ir vieno asmens kalboje (angl. *intra-speaker change*). Puikių galimybių apžvelgti istorinio asmens kalbos raiškos įvairovę suteikia vadinaujamųjų egodokumentų – laiškų, dienoraščių, privačių užrašų – tyrimai. Nuodugnesni egodokumentų sandaukų, pavyzdžiui, jūreivių, kareivių ar emigrantų³ laiškų, kalbos tyrimai leido susidaryti alternatyvių kalbos istorijų studijų (angl. *language history from below*) sričiai. Šio pranešimo metu žodis suteiktas ir *HiSoN* leidiniams pristatantiems kolegoms. Terttu Nevalainen (Helsinkio universitetas, Suomija) ir Marijke van der Wal (Leideno universitetas, Nyderlandai) tarė porą žodžių apie judviejų redaguojamą seriją *Advances in Historical Sociolinguistics* (Walter Benjamins leidykla, Amsterdamas), o Nils’as Langer’is (Flensburgo Europos universitetas, Vokietija) priminė apie galimybę publikuoti tyrimus ir leidinyje *Studies on Language and Society in the Past* (Peter Lang leidykla, Lozana).

Paskutinį konferencijos plenarinį pranešimą José del Valle (Niujorko miesto universitetas, JAV) skyrė potencialiai kalbininko ir viešojo asmens galiai šiuolaikinėje visuomenėje. Jo manymu, nors dauguma mokslininkų vengia susitepti „politika“, kiekvienas, dirbantis tokiose perdėm politizuotose institucijose kaip universitetai, turėtų suprasti, kad politikoje jau dalyvauja. Užuoat likę tyliais pastumdėliais, viešai pasisakantys kalbininkai ekspertai galėtų sutrukdyti suinteresuotoms grupėms monopolizuoti kalbos istorijos diskursą ir jį versti neįrodytų istorijų apie kalbą kartojimu. Dažnai tokios istorijos tešskirtos pakurstyti nacionalistinę mitologiją ar turizmo verslą, pagrįstą neva su kalbos istorija susijusių atmintinų vietų lankymu.

Konferencijoje dalyvavo ir trys lietuviai tyrėjai. Du lietuviai pranešėjai, dalyvavę renginyje, atstovavo universitetams, kuriuose šiuo metu dirba. Aurelija Tamošiūnaitė (Mainco Johano Gutenbergo universitetas, Vokietija) pristatė atvejo analizę – 1867 m. gimusio žemaičio Liudviko Juškos vyskupui kirilica rašytų skundų tyrimą. Skundų žanrui būdingas tiesioginės kalbos perpasakojimas leidžia išvelgti valstiečio taikytas savęs pozicionavimo strategijas, pavyzdžiui, solidumo teikiančias citatas iš šventraščio. Giedrius Subačius (Ilinojaus universitetas, JAV) nagrinėjo Simono Daukanto rašybos pokyčius ir siūlė galimas tų pokyčių interpretacijas, tarp kurių buvo ir estetinis kriterijus. Vilniaus universiteto bibliotekoje dirbanti Veronika Girininkaitė kalbėjo apie XX a. pradžioje šešerius metus rašytą Vytauto Civinskio *Dienoraštį*, išlikusį rankraštyje, aptarė tiek Civinskio vienu metu taikytus kalbos variantus, tiek ir jo kalbos kaitą bėgant metams.

Straipsniai konferencijos pranešimų pagrindu bus publikuoti *HiSoN* bendrijos leidinyje 2023 m.

³ Vokiečių emigrantų laiškų tyrimais remiasi Stephen’as Elspass’as (Zalcburgo universitetas, Austrija), XVII a. olandų jūrininkų laiškų kalbą tiria Gijsbert’as Rutten’as ir Marijke van der Vaal (Leideno universitetas, Nyderlandai).